

Kaukopalvelusta täyttä höyryä kohti yhtä kokoelmaa

Antti Virrankoski

Kun uusi puheenjohtaja aloittaa toimikautensa, on tapana kertoa, mihin pyrkii. Kaukopalvelusuoritteiden määrän koko ajan hiljalleen vähetessä on syytä etsiä toiminnalle uutta substanssia ja merkityksellisyyttä kirjastojen perustehtävästä – kaiken kansan yhdenvertaisesta oikeudesta tietoon ja tieteeseen.

Kaukopalvelun kuolemasta on puhuttu niin kauan, ettei sen varsinaisia sydänääniä tahdo enää kuulla. Kaukopalvelu voi sanana ja tavallaan prosessinakin olla jo kauan sitten mennyttä aikaa. Siksi on tärkeätä uudistaa käsitteitä ja siksi myös STKS:n Kaukopalveluryhmäkin on esitetty muutettavaksi Aineiston saatavuus –ryhmäksi. Nyt joku voisi jo tuhahtaa valmiiksi vanhoista käsitteistä ja hitaasti kääntyivistä laivoista.

Olenneisempaa kuin laivat on se, että koko kirjastolaitos ajattelee asioita asiakkaan näkökulmasta. Mekin olemme vähitellen oppineet puhumaan asiakkaan suuntaan palveluiden kautta ja luopuneet omien sisäisten prosessien esilletuonnista. Laiva on siis kääntynyt, mutta nyt tarvitaan myös höyryä. Muuten joudumme myrskyn riepoteltaviksi, tuuliajolle ja karille ennen kuin arvaammekaan.

Sulkeutuvatko yliopistot?

Toimintaympäristömme on myrsky. Asioista päättäneet eivät ehkä arvanneet, mitä seurauksia voikaan olla sillä, että valtiollinen yliopistolaitos pilkotaan keskenään kilpaileviksi yliopistoiksi - yksin myrskyn armoille. Kaikki tuntevat kylmät YT-tuulet niskoissaan, mutta epävakaisesti muuttuneet rahavirrat aiheuttavat monia muitakin yllättäviä ja epätoivottuja lieveilmiöitä.

Valistuneissa ennusteissa on puhuttu lukukausimaksujen tulosta ja sitä myötä yliopistojen sulkeutumisesta muulta yhteiskunnalta. Jo nyt käydään keskusteluja joidenkin tiettyjen kokoelmien ja aineistojen rajaamisesta ainoastaan oman yliopiston Yhtäkkiä olisimme tilanteessa, missä Pihtiputaan tai minkään muunkaan symbolisen reuna-alueen mummo ei enää olisi viimeisimmän tieteen äärellä ja toisaalta yliopistojen sisältä tulisi paineita aivan toisenlaiselle aineiston saatavuudelle kuin nyt. Pelkään, ettei omia laivojamme ole rakennettu sellaisille keleille.

Jos yliopistot päättävät valita sulkeutumisen tien, miten käy yhteiselle kansalliselle kokoelmalle? Miten käy tiedon ja tieteen vapaalle saatavuudelle? Miten käy kansalaisen perusoikeuksille ja tietoyhteiskunnan tasavertaisuuden ideaalille? Jakautuuko Suomi akateemiseen ja ulkopuoliseen? Onko tulevaisuudessa kilpailevia yliopistoja, joissa on kilpailevat suljetut kokoelmat, joista ei saa ulkopuolinen mitään edes rahalla? Voimme jo kuulla tiedekustantajien hierovan käsiään.

Yhteisestä kokoelmasta yhteinen etu

Nyt saattaa vielä olla hyvän sään aika. Nyt voisi olla vielä aikaa muodostaa konsortio tai ihan mikä vaan malli takaamaan sen, että Suomen kirjastolaitoksella on edelleen yhteinen kokoelma. Vielä saattaisi ehtiä tehdä kansallisen päätöksen siitä, että aineisto liikkuu kirjastosta toiseen vapaasti ja maksutta. Erilaisia kustannustenjako- ja clearingmalleja on varmasti jo maailma pulloillaan ja meilläkin päät puhki mietitty. Jonkinlaista voucher-systeemiä on ehdotettu, mitä ajatusta voisi ajanmukaistaa vaikka bittikolikoiden suuntaan – jos siis halutaan edelleen pitää kirja anto- ja saamapuolesta. Ihan varma en ole, onko moisessa tilinpidossa mieltä.

Tarvittaisiin vain kansallisen tason päätös. Muutosta Valtioneuvoston asetukseen yliopistojen toiminnassa perittävistä maksuista ei tarvittane, koska OKM:n mukaan clearing-laskutus on mahdollinen, jos yliopistot siitä keskenään päättävät (Suomen Yliopistokirjastojen neuvosto 2013). Hinnastoja on jo yhtenäistetty, mikä on erinomainen ja oikea tie. Mutta edelleen kirjastot laskuttavat toisiaan, mitä esimerkiksi Ruotsinmaalla kovasti kummeksutaan.

Meillä on kansallinen kirjastoalan toimija, joka voisi tehdä linjapäätöksen, aikataulun ja nimittää työryhmän – semmoinen kuitenkin aina tarvitaan. Työryhmässä oltava edustus ainakin Suomen yliopistokirjastojen neuvostosta, Kansalliskirjastosta, STKS:sta ja Kirjastoseurasta. Päätöksestä pitäisi tulla saman tien kaikkia kirjastoja velvoittava vaikka toki jonkinlainen lausuntokierros aina tarvitaan. SYN:in tekemät suositukset kaukopalvelutoiminnalle ovat hyvä pohja, josta edetä kohti laskuttoman kaukopalvelun ja aineiston yhteiskäytön vaatimia pelisääntöjä.

Aloitin vuoden alusta STKS:n kaukopalvelutyöryhmän puheenjohtajana. Olen valmis osallistumaan työhön laskuttoman kaukopalvelun toteutumiseksi ja aineiston yhteiskäytön turvaamiseksi. Tämä myrsky kun ei laannu ja parin vuoden päästä voi olla jo myöhäistä, laiva kaatunut ja matkustajat omilla lautoillaan.

Lähteet

Suomen Yliopistokirjastojen Neuvosto (2013). SYN:in suositukset 2013 tietoaaineistojen yhteiskäytön edistämiseksi, Kaukopalvelusuositukset.

http://www.kansalliskirjasto.fi/kirjastoala/neuvosto/asiakirjat/lausunnot/20132014/Files/liitetiedosto2/Yhtenaiset_kaukopalvelukaytannot.pdf (viitattu 1.4.2014)

Tietoa kirjoittajasta

Antti Virrankoski, palvelupäällikkö
Helsingin yliopiston kirjasto
antti.virrankoski@helsinki.fi

